

۹۰ دقیقه تدریس

۹۰ دقیقه زندگی

به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر
تدریس - شهر تهران

تألیف و گردآوری

زهرا دهقان نیری

حجت‌اله خدامرادی

صلاح اسمعیلی گوجار

کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	: دهقان نیری، زهرا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: ۹۰ دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی / تالیف و گردآوری زهرا دهقان نیری، حجت‌اله خدامرادی، صلاح اسمعیلی گوجار؛ به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر تدریس - شهر تهران.
مشخصات نشر	: تهران: آوای نور، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۵۱۰-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
عنوان گسترده	: نود دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی.
موضوع	: تدریس اثربخش Effective teaching
موضوع	: کلاسداری Classroom management
موضوع	: انگیزش در آموزش و پرورش Motivation in education
شناسه افزوده	: خدامرادی، حجت‌اله، ۱۳۵۷ -
شناسه افزوده	: اسمعیلی گوجار، صلاح، ۱۳۷۱ -
شناسه افزوده	: جشنواره الگوهای برتر تدریس. دبیرخانه کشوری
رده بندی کنگره	: I R . ۷۸۱۳

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

۹۰ دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی

به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر تدریس - شهر تهران

تألیف و گردآوری: زهرا دهقان نیری - حجت‌اله خدامرادی - صلاح اسمعیلی گوجار

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۵۱۰-۶

قیمت ۳۳۰۰۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

تومان

فهرست مطالب

مقدمه.....

فصل اول: مفهوم تدریس.....

- ۱۸.....مقدمه
- ۱۸..... ضرورت درک مفهوم تدریس
- ۱۸..... تدریس چیست؟
- ۲۰..... ویژگی‌های تدریس

فصل دوم: نظریه یادگیری.....

- ۲۴.....مقدمه
- ۲۴..... یادگیری
- ۲۵..... نظریه یادگیری
- ۲۷..... نظریه‌های یادگیری
- ۳۴..... روش‌های مختلف سازماندهی عمودی محتوا

فصل سوم: رفتار ورودی.....

- ۵۸.....مقدمه
- ۵۸..... رفتار ورودی
- ۶۰..... عوامل مؤثر در رفتار ورودی
- ۶۱..... تشخیص رفتار ورودی

فصل چهارم: ایجاد انگیزه.....

- ۶۸.....مقدمه
- ۶۸..... تعریف انگیزش و انگیزه
- ۶۹..... نظریه‌های انگیزش
- ۶۹..... رویکرد رفتارگرایی و انگیزش
- ۷۰..... رویکرد انسان‌گرایی

۷۰	..... رویکرد شناختی
۷۲	..... رویکرد اجتماعی - فرهنگی
۷۳	..... رویکرد یادگیری اجتماعی
۷۳	..... اصول کلی انگیزش
۷۴	..... انگیزش پیشرفت
۷۵	..... انگیزش پیشرفت تحصیلی
۷۷	..... انگیزش درونی و بیرونی برای پیشرفت
۷۸	..... الگوی کلر (الگوی طراحی انگیزه ای)
۸۲	..... راههای ایجاد انگیزه

فصل پنجم: انتخاب روش تدریس متناسب با موضوعات آموزش

۸۶	..... مقدمه
۸۶	..... رویکردهای استقرایی و قیاسی
۸۷	..... معرفی روش های تدریس

فصل ششم: الگوهای طراحی آموزشی

۹۸	..... مقدمه
۹۸	..... الگوی عمومی طراحی آموزشی (ADDIE)
۹۹	..... الگوی طراحی گانه و بریگز
۱۰۴	..... الگوی هینیچ و همکاران

فصل هفتم: مدیریت کلاس

۱۱۰	..... مقدمه
۱۱۱	..... مدیریت کلاس
۱۱۳	..... تعریف نظم و انضباط
۱۱۴	..... علل بی نظمی
۱۱۶	..... مدیریت کلاسی
۱۲۴	..... یادگیری و انگیزه
۱۲۸	..... مؤلفه های اصلی مدیریت کلاسی
۱۳۲	..... خلاصه

فصل هشتم: استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات

۱۳۶ ..... مقدمه

۱۳۷ ..... بازی‌های رایانه‌ای

۱۴۳ ..... شبیه‌سازی‌های کامپیوتری

۱۴۷ ..... واقعیت افزوده و واقعیت مجازی

۱۵۴ ..... شبکه‌های اجتماعی

فصل نهم: بازخورد و ارزشیابی

۱۶۴ ..... مقدمه

۱۶۴ ..... آزمون، اندازه‌گیری، آزمودن، سنجش، بازخورد و ارزشیابی

۱۶۶ ..... رابطه بین ارزشیابی و هدف‌های آموزشی

منابع

پیوست: طرح درس

مقدمه

قال علی علیه السلام

زَكَاةُ الْعِلْمِ بَدَلُهُ لِمُسْتَحِقِّهِ وَإِجْهَادُ النَّفْسِ فِي الْعَمَلِ بِهِ؛ زکات دانش، آموزش به کسانی که شایسته آن‌اند و کوشش در عمل به آن است (غررالحکم و درر الکلم، ص ۴۴، ح ۱۳۲)

تدریس اثربخش یکی از دغدغه‌های بسیار مهم نظام‌های تعلیم و تربیت است و منظور از آن، فرآیند دوسویه یاددهی یادگیری اطلاعات، مهارت‌ها و نگرش‌های مثبت درباره موضوعی است که متناسب با گروه سنی خاص و در شرایط زمانی معین به اجرا درآمده است. هدف از تعلیم و تربیت تنها انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید نیست، بلکه رسالت نظام‌های آموزشی را ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش‌ها، شناخت و در نهایت رفتار انسان‌ها دانسته‌اند. شناخت و آگاهی معلمان از نظریه‌های یادگیری و الگوهای تدریس اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا کلاس‌های درس جایگاهی برای هدایت، نظارت و یادگیری هستند و معلم همچون راهنما، ناظر و سازمان دهنده است. معلم افزون بر آگاهی‌های لازم در زمینه ماده درسی، باید درباره‌ی شیوه‌های طراحی آموزشی و ارزشیابی آن نیز دانش و مهارت کافی داشته باشد.

اهمیت و ثمربخشی روش‌های تدریس و یادگیری بهتر همواره موردنظر دانشمندان و محققین علوم تربیتی بوده است. تاریخچه مطالعات نشان می‌دهد روش‌های تدریس چه در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و چه در ایجاد انگیزه و رضایت خاطر، پرورش شخصیت و رشد خلاقیت آنان مؤثر است، وظیفه معلمان در فرآیند تدریس تنها انتقال دانش به متربیان نیست بلکه باید زمینه درک و اصلاح موقعیت و شرایط مطلوب یادگیری را طوری برای متربیان خود فراهم نمایند که آنان بتوانند در ارتباطاتشان با خود، خداوند، خلق و خلقت موفق بوده و چگونه اندیشیدن، شاد بودن، خوشبخت بودن و چگونه موفق بودن را فراگیرند. امروزه شیوه‌های نوین و فعال توجه معلمان را

به خود جلب کرده است در این شیوه‌ها فراگیر و علایق و توانمندی‌های او در مرکز توجه قرار دارد و معلم تلاش می‌کند تا توانایی فراگیران را در مهارت‌های گوش دادن، گفتن، خواندن، نوشتن، استدلال، مقایسه، تطبیق، تجزیه و تحلیل، سازندگی و خلاقیت تقویت کند و با توجه به این موضوع محتوای درسی را در کلاس ارائه می‌دهد.

از دیگر سو چیستی تربیت، چرایی و چگونگی آن از دیرباز، یکی از سؤالات اساسی بشر برای رسیدن به سلامت روحی و جسمی بوده است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تعریف تربیت عبارت است از: «فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریان، به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد.»

با توجه به این تعریف، معلم با شناخت همه‌جانبه تربی، جریان تربیت را در کنار آموزش با به‌کارگیری روش‌های مؤثر یادگیری در همه ابعاد بر اساس فطرت او پیش می‌برد. در منابع مختلف، ساحت‌های متفاوت و مشترکی برای تربیت آدمی مطرح شده است که در این بین، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک منبع مادر، قابل ارجاع‌تر می‌باشد؛ چراکه بر اساس بررسی مبانی موردنظر در این زمینه، اقدام به معرفی ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیت نموده است که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

۲. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

۳. ساحت تربیت زیستی و بدنی

۴. ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

۵. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

۶. ساحت تربیت علمی و فناوری

بنابراین مسئله تربیت و ساحت‌های آن از موارد بسیار مهم در سیر زندگانی انسان از آغاز تا بی‌نهایت است. پرورش یا تربیت «جریانی است منظم و مستمر که هدف آن

هدایت رشد جسمانی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی یا به‌طور کلی رشد همه‌جانبه شخصیت دانش‌آموزان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجارهای موردپذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن استعداد آنان است». بر اساس چنین تعریفی پرورش یک نظام است، نظامی که کارکرد اساسی‌اش شکوفا کردن استعداد و تربیت شهروندانی است که هنجارهای موردپذیرش جامعه را کسب کنند و متعهد به ارزش‌های آن باشند. نظام تربیتی باید رشد مهارت‌های شناختی از قبیل تفکر انتقادی، تحلیل ارزش‌ها و مهارت‌های گروهی را در کانون کارکردهای خود قرار دهد تا زمینه‌ی مردم‌سالاری در جامعه فراهم شود. گروهی از صاحب‌نظران بر این باورند که نظام تربیتی باید عامل تغییر و تحول اجتماعی باشد.

تحلیل مفاهیم و کارکردهای ذکرشده نشان می‌دهد که به‌هیچ‌وجه نمی‌توان مفهوم «پرورش» را با مفاهیمی چون آموزش، تدریس و یا حرفه‌آموزی یکی دانست. پرورش مفهومی کلی است که می‌تواند سایر مفاهیم را در درون خود جای دهد. مفهوم آموزش برخلاف پرورش یک نظام نیست، بلکه آموزش، فعالیتی است هدفمند و از پیش طراحی‌شده که هدفش فراهم کردن فرصت‌ها و موقعیت‌هایی است که امر یادگیری را در درون یک نظام پرورشی تسهیل کند و سرعت بخشد؛ بنابراین آموزش وسیله‌ای است برای پرورش، نه خود پرورش. آموزش ممکن است با حضور معلم و یا بدون حضور معلم از طریق فیلم، رادیو، تلویزیون و سایر رسانه‌ها صورت گیرد.

مفهوم تدریس به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می‌افتد اطلاق می‌شود. تدریس بخشی از آموزش است و همچون آموزش یک سلسله فعالیت‌های منظم، هدف‌دار و از پیش تعیین‌شده را در برمی‌گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری از سوی معلم است. به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که به‌وسیله‌ی رسانه‌ها و بدون حضور و تعامل معلم با دانش‌آموزان صورت می‌گیرد به‌هیچ‌وجه تدریس گفته نمی‌شود؛ بنابراین آموزش معنایی عام‌تر از تدریس

دارد. به عبارت دیگر می‌توان گفت هر تدریسی آموزش است، ولی هر آموزشی ممکن است تدریس نباشد.

برای اجرای هر برنامه مشخص نمودن چارچوب‌ها و خط‌مشی‌های کلی فعالیت‌ها امری ضروری است و سپس روش اجرا و وسایل و امکانات موردنیاز برای فعالیت و تحقق اهداف تعلیم و تربیت تعیین و انتخاب می‌شود.

در این کتاب علاوه بر مبانی و روش‌های تدریس، به راهبردهای مورد نیاز معلم در زمینه‌های مختلف مانند انگیزش، انتخاب وسایل کمک آموزشی، ارزشیابی پرداخته شده است. کتاب حاضر شامل نه فصل است.

در فصل اول مفهوم تدریس از دیدگاه‌های مختلف تعریف و ضرورت بررسی آن تبیین شده است. ویژگی‌های تدریس اثربخش نیز در این فصل مورد بررسی قرار گرفته است. انتخاب روش تدریس به دیدگاه آموزش‌دهنده نسبت به یادگیری وابسته است. دیدگاه‌های متفاوتی به یادگیری وجود دارد که آنها را تحت عنوان رفتارگرایی، شناخت‌گرایی، سازنده‌گرایی و ارتباط‌گرایی می‌شناسیم. هریک از این دیدگاه‌ها نگاهی متفاوت نسبت به یادگیری و آموزش دارند. در فصل دوم مبانی نظری هر یک از این دیدگاه‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم یکی از راهبردهای اساسی قبل از شروع آموزش به نام رفتارهای ورودی ارائه شده است. در این فصل نشان داده شده است که چگونه می‌توان رفتار ورودی را مشخص کرد و جهت تحقق این هدف دو ابزار مهم به نام ارزشیابی تشخیصی و آغازین معرفی شده‌اند.

هیچ آموزشی بدون وجود انگیزه محقق نخواهد شد، در واقع انگیزه لازمه و مقدمه یادگیری است. بحث در زمینه انگیزه در فصل چهارم ارائه شده است. در این فصل به بررسی مبانی نظری انگیزه از دیدگاه‌های مختلف پرداخته شده است. سپس اصول کلی انگیزه مطرح و جهت ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان یکی از معروف‌ترین الگوهای انگیزشی به نام الگوی طراحی انگیزه‌ای ارائه و راهبردهای تحقق آن نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. در فصل پنجم تعدادی از روش‌های تدریس اثربخش ارائه شده-

اند. با توجه به اینکه روش‌های تدریس زیادی وجود دارد و امکان گنجاندن تمام آنها در کتاب حاضر مقدور نیست به معرفی تعدادی از روش‌های مطرح پرداخته شده و به خوانندگان محترم توصیه می‌شود جهت آشنایی بیشتر با انواع روش‌های به منابع معرفی شده در انتهای کتاب مراجعه نمایند.

هر معلم یک طراح آموزش است. بنابراین آشنایی با الگوهای طراحی آموزشی ضروری به نظر می‌رسد. توجه به فرایند یادگیری جهت رسیدن به هدف نهایی بسیار مهم است به طوری که وجود خلأ در این فرایند تحقق هدف اصلی تدریس را با مشکل مواجه می‌کند. الگوهای طراحی آموزشی به بررسی مؤلفه‌های اصلی فرایند یادگیری می‌پردازند و راهبردهای لازم جهت تحقق هریک از این اهداف را به ما ارائه می‌دهند. تعدادی از این الگوها در فصل ششم ارائه شده‌اند.

روشن است که بخش زیادی از تلاش معلم در کلاس‌های درس صرف ایجاد نظم می‌شود. جهت ایجاد نظم در کلاس و تحقق هدف تدریس معلم باید با راهبردهایی آشنا باشد تا بتواند دلایل بی‌نظمی را شناسایی کند و به نحو مطلوبی به رفع آن بپردازد. این موضوع در فصل هفتم مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اینکه یادگیرندگان امروزی در محیطی تکنولوژی محور رشد می‌کنند به طوری که به آنها نسل دیجیتال گفته می‌شود، آشنایی معلم با فناوری‌های جدید ضروری است. در فصل هشتم تعدادی از این فناوری‌ها مانند بازی‌های رایانه‌ای، شبیه‌سازی‌های رایانه‌ای، واقعیت مجازی و افزوده و شبکه‌های اجتماعی معرفی و برای هریک از آنها نیز نمونه‌هایی ارائه شده است. در آخرین فصل به بحث مهم ارزشیابی پرداخته شده است. معلم از کجا باید بداند اهداف تدریس وی محقق شده است؟ پاسخ این سوال با استفاده از ارزشیابی ممکن می‌شود. البته باید به این نکته هم توجه کرد که ارزشیابی در تمام مراحل تدریس وجود دارد و فقط مختص پایان آموزش نیست.

امید است این اثر بتواند راهگشای معلمان و محققان در زمینه آگاهی و شناخت از امر مهم تدریس باشد. بی‌تردید با وجود زحمات فراوان جهت تهیه این کتاب ضعیف‌ها

و کاستی‌هایی در آن وجود دارد، خواهشمند است جهت ارائه انتقادات و پیشنهادات خود جهت بهبود هرچه بهتر به آدرس dts.tehranmedu.ir مراجعه فرمائید.

